

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ "ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ" У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У цій статті ставляться акценти на особливостях методичних підходів до викладання фахової дисципліни "Історія соціальної роботи". Змістовий бік дисципліни "Історія соціальної роботи" формується шляхом систематизації та аналізу нормативного, статистичного, документально-фактологічного матеріалу тощо – це і складає джерельну основу цієї дисципліни.

Ключові слова: фахова підготовка, соціальна педагогіка, майбутні фахівці, історія соціальної роботи, методика навчання

В умовах інтеграції національної системи освіти до світового освітнього простору, забезпечення конкурентоспроможності спеціалістів на ринку праці особливої актуальності набуває проблема вдосконалення професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів. Сучасні умови ринку ставлять принципово нові вимоги до молодих фахівців соціальної роботи і соціальної педагогіки. Зважаючи на це, вимагає вдосконалення як сам процес навчання у вищій школі загалом, так і методика формування готовності фахівців зазначеного профілю до професійної діяльності зокрема.

Методична наука в умовах розбудови національної системи освіти набуває особливо великого значення. Вона має обґрунтовувати й будувати педагогічні процеси, виробляти нові педагогічні технології навчання, в яких реалізувалися б мета і принципи нашої освітньої системи, спрямовувати вчителя, викладача в його повсякденній творчій діяльності, допомагати студентові (майбутньому спеціалісту) оволодівати професією. Покликанням методики є конкретне реагування на потреби школи, яке пов'язане з подоланням певних труднощів і суперечностей у її розвитку. Методику завжди підстерігає небезпека набути вузькоутилітарного, суто прагматичного характеру, бути зведеною до розробок і рекомендацій, втративши здатність до наукових узагальнень.

Є й інша небезпека – втратити реальний зв'язок із практикою,

вдатися до побудови, а нерідко й вигадування шляхів, прийомів, "всепереможних" методів навчання, моделей чи модулів навчально-виховного процесу, які матимуть високу ефективність лише на папері. Ці побоювання не є марними. Сьогодні в умовах реалізації Закону України "Про освіту" є особливо помітним, що успіхи і прорахунки нашої методичної науки безпосередньо виливаються на навчання й виховання мільйонів учнів, студентів, цілих поколінь народу.

Не випадково так часто на адресу методики спрямовується гостра громадська критика представників різних галузей навчання. Було б неправильним вважати, що всі недоліки в роботі навчальних закладів спричинені хибами методики. Проте слід визнати, що часто об'єктивні й неминучі труднощі в розвитку освіти набувають виняткової гостроти саме у зв'язку з тим, що методика відстає від потреб життя або її висновки і рекомендації не реалізуються.

Предметом методики є процес навчання основ тієї чи тієї науки: техніки, культури, мистецтва тощо. Встановлення закономірностей процесу навчання студентів становить великі труднощі внаслідок його складності.

Предметом методики соціальної педагогіки є закономірності та механізми становлення і розвитку особистості у процесі здобуття освіти та виховання у різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтована діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ та соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей та молоді в процесі вирішення суспільних, політичних, економічних та інших проблем.

Під час навчання не завжди можна чітко визначити всі сторони й особливості взаємодії педагога і студента та особливості психічної діяльності студента. Складність встановлення цих закономірностей не може бути причиною заперечення методики як науки. Спробуймо з'ясувати, які підстави та аргументи має зараз педагогічна наука, щоб обґрунтувати існування методики як науки.

У навчанні виокремлюють три взаємопов'язані між собою сторони:

- 1) навчальний предмет (соціальна педагогіка) або зміст освіти;
- 2) діяльність педагога – викладання;
- 3) діяльність студентів – учіння.

Завданням методики як науки є дослідження взаємозв'язку між цими трьома сторонами навчання і на підставі пізнання цих закономірностей – опрацювання вимог до навчального предмета, його викладання й учіння.

Вирішення цього кола проблем не можливе без цілеспрямованої методичної роботи по підготовці фахівців соціальної педагогіки та соціальних працівників, здатних не лише добре виконувати свої

обов'язки, але й стати справжнім суб'єктом розвитку всієї галузі, глибоко обізнаними з історією розвитку соціальної роботи.

Аналіз наукових досліджень переконує, що існує низка суперечностей у підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи і соціальної педагогіки до професійної діяльності, а саме: між завданнями професійної діяльності та характером навчально-пізнавального процесу; необхідністю інтеграції всіх предметів стосовно кінцевих цілей навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі та диференціацією їхньої реалізації; абстракцією кожної окремої дисципліни з конкретністю завдань професійної діяльності спеціаліста; між індивідуальним характером засвоєння навчального матеріалу й колективним характером діяльності у процесі виконання спільного завдання в реальній ситуації; теоретичними формами реалізації змісту навчального матеріалу та практичним характером діяльності майбутнього спеціаліста; між рівнем підготовки випускників і сучасними вимогами до них з боку роботодавців. Подолання означених суперечностей потребує впровадження нових технологій професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи і соціальної педагогіки, спрямованих на формування їх готовності до професійної діяльності. У цій статті ставляться акценти на особливостях методичних підходів до викладання фахової дисципліни "Історія соціальної роботи".

У цьому контексті слід зазначити, що розвиток соціальної роботи як суспільної діяльності в останнє десятиріччя зумовив необхідність професійної підготовки різноманітних спеціалістів соціальної сфери, зокрема, соціальних педагогів. Зараз підготовку соціальних педагогів, соціальних працівників, підвищення професійної кваліфікації фахівців здійснюють понад 30 вищих навчальних закладів України [2]. Сьогодні однією з провідних навчальних дисциплін у системі підготовки фахівців цього профілю у вищих навчальних закладах є "Історія соціальної роботи".

Зміст цієї навчальної дисципліни зумовлюється вимогами як до професійної компетентності соціального педагога, так і до професійної культури фахівця, котрий працює в сфері "людина-людина". Вже сьогодні стає зрозумілим той факт, що неможливо вивчити закономірності і тенденції розвитку соціальної сфери сучасної України, якщо не проаналізувати історичні явища розвитку цієї галузі у загальноєвропейському контексті взагалі та українському зокрема. Змістовий бік дисципліни "Історія соціальної роботи" формується шляхом систематизації та аналізу нормативного, статистичного, документально-фактологічного матеріалу тощо – це і складає джерельну основу цієї дисципліни. Умовно можна виокремити кілька

груп найбільш значимих джерел вивчення історії соціальної роботи:

- праці древніх авторів, літописи, де наводяться свідчення про традиції, обряди, практику допомоги і взаємодопомоги у народів, котрі жили у ті далекі часи – П. Кесарійський "Історія війн Юстиніана" (VI ст..н.е.), древнеруський літопис "Повість временних літ" (XII ст.) тощо;

- нормативно-правові документи, у яких декларуються і регулюються питання соціальної допомоги, відомі з глибокої давнини. Як приклад, можна навести закони вавілонського правителя Хаммурапі (II тис.до н.е.), Церковний устав 996 р. київського князя Володимира I, соціально орієнтовані рішення Стоглавого Собору (1551 р.) тощо;

- праці державних, суспільних діячів, відомих політиків, письменників, філософів, де розкриваються питання милосердя, соціальної допомоги та підтримки. Багато повчального та корисного наводить у "Духовній грамоті дітям" древньоруського князя Володимира Мономаха, цікаві судження мислителя та письменника XIX ст. М. Чернишевського про вплив духовного багатства на розвиток суспільного життя у його праці "Антропологічний принцип у філософії" (1860 р.);

- документи та матеріали суспільних організацій, у яких розглядаються деякі питання організації соціальної допомоги та соціального захисту. Такими документами є – Устав і Кодекс етики Міжнародної федерації соціальних працівників. Стосовно ж політичних партій, то джерелом для вивчення історії соціальної роботи є їх соціальні розділи;

- архівні документи мають фактичний документальний і статистичний матеріал по різних аспектах благодійної діяльності та становлення соціальної роботи;

- матеріали преси, які висвітлювали питання благодійності та проблеми становлення і розвитку соціальної роботи;

- наукова і художняСписок використаних джерел, як історичне джерело, де автори аналізують явища і тенденції, притаманні сучасній соціономічній діяльності, узагальнюють досвід відродження організованої благодійності. Для прикладу можна назвати такі твори – Ж.-Ж. Руссо "Еміль, або про виховання", К.Ушинський "Праця в її психічному і виховному значенні", П. Наторп "Соціальна педагогіка" тощо;

- матеріали соціологічних досліджень. В останні роки соціологічні служби проводили опитування з різних аспектів соціальної роботи[6].

Тому метою курсу стало ознайомлення студентів з розвитком теорії і практики соціальної роботи від найдавніших часів до

сучасності. Весь курс був умовно поділений на дві частини: історія розвитку зарубіжної соціальної роботи та історія вітчизняної соціальної роботи, що є динамічним поєднанням трьох наук: історії, соціальної педагогіки, соціальної роботи. Підсумувавши вищесказане, ми розробили такі теми для розгляду на лекційних заняттях:

1. Історія соціальної роботи як навчальна дисципліна та її значення для професійного становлення майбутнього соціального педагога.

2. Організація системи соціальної допомоги в античному світі.

3. Система соціального виховання та навчання в епоху Середньовіччя.

4. Соціально-педагогічна діяльність Й.-Г. Песталоцці.

5. Соціально-педагогічна зарубіжна думка у ХІХ столітті.

6. Розвиток нових напрямків у теорії і практиці соціальної роботи на початку ХХ століття.

7. Державна політика захисту дітей і соціальне виховання в Україні з давніх часів до кінця ХVІІІ століття.

8. Ідеї соціального виховання в українській педагогіці та практиці у ХІХ столітті.

9. Ідеї соціального виховання у державній політиці України та Росії на початку ХХ століття.

10. Соціально-педагогічна діяльність А.С.Макаренка.

11. Теорія і практика соціальної педагогіки у творчому доробку В.О.Сухомлинського.

12. Історія соціального виховання у країнах Заходу і США.

Загальний обсяг годин, відведений для вивчення цієї дисципліни, не дозволяє приділити увагу всім аспектам та персоналіям соціального розвитку суспільства, тому на практичних заняттях ми пропонуємо теми, що не розглядаються під час лекцій за браком часу:

- Технології соціальної роботи.

- Історія соціально-педагогічної підтримки дітей з різними соціальними та фізичними аномаліями в Україні та за кордоном.

- Досвід соціального виховання в країнах Європи, США, Ізраїлі.

Зважаючи на той факт, що викладання курсу "Історія соціальної роботи" у класичних університетах України є порівняно новим для вітчизняної системи вищої освіти, тому кількість підручників з цієї дисципліни поки що незначна, нами було запропоновано ряд творчих завдань, що сприяють закріпленню знань студентів. Перш за все це конспектування творів класиків соціальної роботи. Серед них Конфуцій, Аристотель, Володимир Мономах, Я. Коменський, Дж.Локк, Ж.-Ж.Руссо, Й. Песталоцці, К.Ушинський, Р. Спенсер, П.Ф. Лесгафт, М.Монтессорі, С. Русова, А.Макаренко, В. Сухомлинський тощо[1].

Серед особливої категорії першоджерел - міжнародні та державні документи, що стосуються історії розвитку соціальної роботи в Україні: Декларація прав дитини, Конвенція про права дитини, Державна програма „Діти України”, Закон України „Про освіту” тощо.

Крім складання конспектів першоджерел студентам пропонуються й інші форми роботи: семінари, колоквиуми, творчі завдання - змодельовати соціально-педагогічні задачі, користуючись науковим доробком видатних діячів вітчизняної та зарубіжної історії соціальної роботи, запропонувати проблемні запитання за творами науковців, що займалися проблемами розвитку соціальної роботи, скласти кросворд з теми заняття, подати тестове опитування за темою, що вивчається, подати життя і діяльність видатних діячів минулого у вигляді хронологічної таблиці, скласти алфавітно-тематичний каталог творів зарубіжних та вітчизняних вчених тощо.

Наведемо декілька прикладів творчих завдань з історії соціальної роботи для виконання студентами.

Колоквиум за темою "Технології соціальної роботи":

1. Соціальна діагностика у технологіях соціальної роботи.
2. Технологія соціальної експертизи.
3. Технологія соціального передбачення.
4. Метод групової роботи.
5. Комунікативні навички у соціальній роботі.
6. Технології зв'язку із громадськістю.

Проблемні запитання до теми „Соціально-педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського”:

1. Обґрунтуйте ідею гуманістичної спрямованості виховання В.О. Сухомлинського.

2. У чому полягає новаторський підхід вченого до формування особистості учня?

3. Які основні засади родинно-шкільного виховання у творчості В.О.Сухомлинського ви можете назвати?

4. У чому полягає сутність принципу індивідуального підходу до особистості учня та шляхи його реалізації?[3]

Творче завдання за темою "Історія соціально-педагогічної підтримки дітей з різними соціальними та фізичними аномаліями" - розробити програму вирішення соціальних проблем.

"Мозковий штурм" - інтенсивна методика, котра дає вагомні результати по вирішенню соціальних проблем.

Проект програми готується спеціальною групою заздалегідь. Формується група спеціалістів в межах десяти чоловік, котрі мають освіту, практичний досвід та відповідні особистісні якості. Ведучий має знати як цілі проекту, так і саму методику. Можна ознайомити

учасників з матеріалами попередньо, але якщо текст документу не дуже великий, краще це зробити безпосередньо перед початком обговорення – інакше результати обдумування піддаватимуться надмірній само цензурі. Всі учасники "мозкового штурму", не притримуючись субординації, виказують свої думки щодо програми. По закінченні загального обговорення, коли всі аргументи вичерпано, логічно зробити перерву. Після перерви спостерігається підняття результативної діяльності. Результати у письмовому вигляді передають розробникам програми. Функція "мозкового штурму" на цьому закінчується. Проект програми доробляється з урахуванням пропозицій[5].

Соціально-педагогічні задачі та ситуації.

I. У своєму творі „Формування особистості підлітка” С. Френе вказує на фактори, що негативно впливають на формування особистості. Порівняйте їх з сучасними впливами на підростаюче покоління.

Наведені нами приклади творчих завдань студентів з курсу „Історія соціальної роботи” переконливо доводять, що сприймання матеріалу іде на межі розумового та емоційно-чуттєвого, тому що неможливо говорити про мету соціальної роботи, не спираючись на сучасні дослідження та уявлення про форми допомоги бідним прошаркам населення. Крім того, у студентів виробляються критичні підходи до розуміння гуманності: оцінка ступеня гуманності різних суспільств, авторів соціальних проектів, враховує весь суспільний досвід, а не лише сьогоднішні уявлення про людяність, моральність тощо.

Отже, на нашу думку, курс „Історії соціальної роботи” тільки виграє від того, що майбутні фахівці через виконання творчих завдань наповнять його уявленнями про людину в історії людства. Історія соціальної роботи, будучи однією із загально-професійних дисциплін освітніх програм підготовки фахівця соціальної педагогіки, має гуманітарну направленість. Соціальна робота як різновид гуманітарної науки і професійної діяльності з кожним роком набуває в нашій державі все більшого розвитку. Це пояснюється складністю соціально-економічних процесів і багатогранністю суспільних відносин, що, в свою чергу, веде до збільшення різноманітних соціальних і особистісних проблем. У цілому призначення курсу "Історія соціальної роботи" полягає в тому, щоб студенти ознайомились із теоретико-методологічними засадами та засвоїли знання з історії соціальної роботи, набули практичних навичок щодо здійснення соціальної роботи серед категорій громадян, які потребують соціального захисту та підтримки, виховали у собі високоморальні, гуманістичні якості, необхідні фахівцям цього профілю [4]. Це лише підсилює значимість цієї дисципліни і визначає характер завдань,

котрі потрібно вирішити в ході її вивчення. Серед найважливіших завдань можна назвати: сприяти розвитку у студентів навичок історичного мислення; дати студентам нові знання про особливості, тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та за рубежом; сформулювати цілісне і системне уявлення про вітчизняні процеси розвитку соціальної допомоги, благодійності, професійної соціальної роботи; дати аргументовані знання про специфіку сучасного стану соціальної роботи та її моделі; показати студентам можливість використання зарубіжного і вітчизняного досвіду соціальної допомоги у сучасній практиці становлення і розвитку соціальної роботи в Україні[2].

Список використаних джерел.

1. Галагузова М.А., Лушников А.М., Дорохова Т.С. История социальной педагогики: Хрестоматия-учеб.: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. М.А.Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 544 с.
2. Зверева І.Д., Безпалько О.В., Марченко С.Я. та ін. Соціальна робота в Україні: Навч.посіб. / За заг.ред.: І.Д.Зверевої, Г.М. Лактіонової. – К.: Наук.світ, 2003. – 233 с.
3. Коляденко С.М. Методика і технологія викладання історії соціальної роботи у системі підготовки майбутніх соціальних педагогів // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін / За ред.О.А. Дубасенюк: Зб.наук. - метод. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 261 с.
4. Мигович І.І., Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи: Навч.посібник. – К., 2002.
5. Технологии социальной работы: Учебник под общ. ред. проф. Е.И.Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 400 с.
6. Циткилов П.Я. История социальной работы: Учеб. пособ. для студентов вузов. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 448 с.

This article put the emphasis on features of methodological approaches to teaching professional discipline "History of Social Work." Thematic side discipline "history of social work" is formed by organizing and analyzing legal, statistical, documentary and factual material, etc - this is the source basis of the discipline.

Keywords: professional training, social education, future professionals, history of social work, teaching methods

Отримано 25.2.2012